

Fondator: Col. r. Dr. Constantin Măgălica
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de C.H.O.
 Editura Tipo MC, Oradea - 2020

Cartea Mea e și a Ta!

ISSN 2734-6889
 ISSN-L 2734 -6889

Din corespondența diplomatică franceză cu privire la situația din România în ajunul dictatului de la Viena (iunie-august 1940)

Prof. univ. Dr. Antonio FAUR*

Odată cu instaurarea unui regim de tip dictatorial, după 1938, sub Carol al II-lea, s-a produs o încercare de apropiere de Germania, în speranța că România va evita punerea sa în situația de a suferi pierderi teritoriale, ceea ce s-a dovedit, destul de repede, o iluzie. Înfrângerea catastrofală a Franței a declanșat o succesiune de evenimente cu consecințe externe imediate pentru România. Pentru a înțelege cât mai corect conținutul documentelor diplomatice pe care le vom analiza în cele ce urmează, se cuvine schițarea contextului istoric al momentului respectiv.

România a susținut, în toată perioada interbelică, cu fermitate, politica de dezarmare și securitate europeană, poziționându-se, în mod constant, alături de fosta sa aliată, Franța. Aceasta a fost nu numai un model politic și cultural, dar și, totodată, principalul aliat și apărător al României și al *status-quo*-lui european, după tratatele de pace de la Paris-Versailles, din 1919-1920. Situația politică internațională europeană s-a modificat, însă, radical după ascensiunea naziștilor la putere în Germania, în ianuarie 1933. A doua jumătate a anilor '30 a fost martora agresiunilor teritoriale hitleriste în Europa, față de care marile puteri europene au manifestat o condamnabilă politică de toleranță și de conciliatorism, care n-a făcut altceva decât să amplifice agresivitatea Germaniei naziste.

Într-o campanie de o lună și jumătate, din mai până în iunie, Wehrmacht-ul a reușit să învingă armatele Belgiei, Olandei și Franței să-i alunge pe aliații englezi de pe continent. Franța capitula la 22 iunie 1940, provocând un șoc uriaș, la nivelul opiniei publice europene. Doar Marea Britanie a continuat lupta împotriva Germaniei, refuzând orice propunere de pace făcută de Hitler. Bineînțeles, nimeni nu s-a așteptat la un asemenea deznodământ fulgerător al conflictului de pe frontul de vest, mai ales că armata terestră franceză era considerată cea mai puternică de pe continent.

Pentru Regele Carol al II-lea, și mai ales pentru opinia publică românească, această victorie neașteptată a Germaniei a constituit un adevărat șoc „seismic”, care a afectat profund fundația construcției naționale de la 1918. Toată politica externă a țării de până atunci se sprijinise pe alianța cu Franța, care, împreună cu Marea Britanie, acceptase, în aprilie 1939, să ofere garanții de securitate României, față de eventualitatea unei invazii germane. Diplomatul român Alexandru Cretzianu, secretar de stat la Ministerul de Externe, într-o lucrare memorialistică, a descris în termeni foarte exacti receptarea acestei lovituri în țară: „Cititorul trebuie să-și dea seama că în România, ca în multe alte țări din Europa, invincibilitatea armatei franceze a fost multă vreme o dogmă, o axiomă, un dat fundamental în orice discuție politică. Până și puținii germanofili din mijlocul nostru nu și-au imaginat, probabil, niciodată că forțele lui Gamelin vor fi zdrobite și puse pe fugă de către Wehrmacht, în numai câteva zile de luptă. Nu voi încerca să descriu aici dimensiunile influenței înspăimântătoare pe care a avut-o asupra noastră prăbușirea Franței. Este de ajuns să spun că regele, primul-ministru și șefii militari păreau să-și piardă dintr-o dată cele mai scumpe iluzii și,

totodată, luciditatea rațiunii”¹. Într-adevăr, pentru Carol al II-lea și primul său ministru, Gheorghe Tătărăscu, aceasta a însemnat începutul sfârșitului.

Aproape concomitent, guvernul de la Budapesta a apelat la presa maghiară, pentru a-și face cunoscute obiectivele. În 21 iunie, cu o zi înaintea de capitularea oficială a Franței, ambasadorul acesteia la București, diplomatul de carieră Adrien Thierry, informa - printr-o telegramă - Parisul cu privire la replica presei din România față de discursul din Parlamentul Ungariei, din data de 17 iunie, plin de amenințări la adresa României, al prim-ministrului ungar, contele Teleki. Se menționa și informația conform căreia, în zilele imediat următoare capitulării Franței, România va fi supusă unor cereri teritoriale din partea vecinilor săi, datorate ordinii europene care urma a fi instaurată de noile puteri totalitare și URSS.

„Ce pendant, la feuille gouvernementale *Magyar Ország* écrit, dans son numéro du 25 juin au soir, que le trois grandes Puissances, [...] pourraient bien se mettre prochainement, d'accord sur le nouvel ordre de l' Europe sud-orientale. La même opinion se trouve exprimée dans plusieurs (papiers) de la presse d'extrême droit. On note, enfin, que la Bulgarie, autant que la Hongrie, réclame la révision des traités, que la Jugoslavie elle-même reconnaît que des sacrifices sont nécessaires pour assurer la maitein de la paix, et qu'en fin, la Roumanie a déjà rénoué sa politique intérieure, en adaptant la forme d' un regime totalitaire”².

Concomitent cu ultimatum-ul sovietic din 26 iunie 1940 s-au declanșat presiuni diplomatice și din partea ungară, pentru deschiderea discuțiilor privind retrocedarea Transilvaniei sau a unei părți din aceasta. Atragem atenția asupra *legăturii directe dintre evenimente*, și anume faptul că acceptarea, sub amenințarea declanșării războiului în caz de refuz, a ultimatum-ului sovietic, a constituit o *mare încurajare pentru atitudinea din ce în ce mai agresivă*, pe plan diplomatic, a Ungariei, care nu vroia să rateze ocazia oferită de înfrângerea Franței, de a-și concretiza la maximum revendicările teritoriale.

România se afla, în acel moment, într-o stare de totală izolare diplomatică, cu raporturi reci, până la ostilitate, cu noii stăpâni ai Europei, în timp ce Germania era la apogeul puterii sale politice și militare în vara anului 1940. În acest context internațional, diplomații francezi au transmis Parisului informații interesante privitoare la evoluția „chestiunii transilvane”, adică a raporturilor româno-ungare în lunile iunie-august 1940.

Telegramele diplomaților aflați în România sau în alte misiuni, din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, constituie – alături de alte documente, presă, memorii sau jurnale - surse istorice de primă importanță pentru cunoașterea cât mai nuanțată și corectă a realităților politice din locul unde-și desfășurau misiunea.

A fost și cazul diplomaților francezi aflați în misiune – în România și în țări vecine ei: ca Ungaria, Turcia, Iugoslavia sau Bulgaria -, în vara anului 1940, care au trimis centralei telegrame cu privire la reacțiile românești față de revendicările ungare asupra Transilvaniei, la reacțiile maghiare sau la demersurile diplomatice ale României, încheiate cu cedarea Transilvaniei de nord, Ungariei horthyste.

Diplomații francezi - din țările care erau în raporturi de ostilitate ori apropiate de România, în general din țările vecine - s-au informat și unii pe alții, concomitent cu informarea Parisului, conștienți de faptul că toate informațiile deținute erau valoroase în activitatea de informare a Parisului cât mai cuprinzător.

Telegramele diplomatice evidențiază *acțiunea concertată ungaro-sovietică* în vederea obținerii satisfacerii pretențiilor teritoriale. Thierry exprima o poziție critică și ironică vis-a-vis de celebrul, în epocă, pamfletar Pamfil Șeicaru, datorită versatilității acestuia, în sensul „afișării”, prin afirmațiile făcute într-un articol, de partea învingătorilor momentului – uitând de prietenia cu Franța –, în timp ce ziarul oficial al guvernului, *România*, vroia să considere, că nu este posibil ca Hitler să supună aceluiași tratament tratatul de la Trianon, ca și pe cel de la Versailles. Se afirma că Tratatul de la Trianon ar fi „just

* prof. univ.dr., Universitatea din Oradea, e-mail: afaur@uoradea.ro

¹ Alexandru Cretzianu, *Ocazia pierdută*, Institutul European, Iași, 1998, p. 64.

² Arhivele Ministerului Afacerilor Externe. *Arhivele Diplomatice, Război 1939-1945, fond Vichy, Ungaria*, dos. 416, f. 12: „În același timp, ziarul guvernamental *Magyar Ország* scrie, (teleg. nr. 435) în numărul său din 25 iunie seara, că cele trei mari puteri, [...] ar putea să se pună, în viitor, de acord asupra noii ordini din Europa sud-estică. Aceeași opinie se regăsește exprimată în mai multe ziare din presa de extremă dreapta. Notăm, de asemenea, că Bulgaria, în același timp cu Ungaria, cere revizuirea tratatelor, că Iugoslavia însăși recunoaște că sunt necesare sacrificii pentru a asigura menținerea păcii și că, în fine, România are o nouă politică internă, adoptând forma unui regim totalitar” (în continuare A.M.A.E., *loc.cit.*).

și echitabil”, ceea ce permitea deducția că nu același lucru s-ar putea spune despre Tratatul de la Versailles, semnat de Germania în 1919:

„Tandis que M. Pamfil Șeicaro s'affiche de plus en plus comme le fidèle et devoue serviteur de l'Axe, „Romania” proclame que le Chancelier Hitler est „trop réaliste” pour faire subir au Traité de Trianon, essentiellement juste et équitable, le même sort qu' au traité de Versailles”³.

Analiza presei maghiare puna în evidență strânsa corelație dintre soarta României și cea a Franței. Desigur, la comanda politică, presa maghiară aducea în atenția publică problema transilvană, cu o zi înainte de semnarea oficială a armistițiului (22 iunie) pregătind terenul pentru ceea ce avea să urmeze. Era făcută comparația între atitudinea Ungariei, *rămasă tot timpul loială Axei*, cu cea a României, văzută ca *ostilă, și datorită acceptării, în aprilie 1939, a garanțiilor inamicilor Axei*, Anglia și Franța. Se afirma că revendicările maghiare amânate, se înțelege de către Germania, după semnarea armistițiului cu Franța, trebuie reglementate, printr-o cât mai rapidă intervenție germană:

„Divers journaux hongroise expriment l'avis que le règlement des questions en suspense dans les Balkans pourrait bien suivre de près la conclusion de conventions d'armistice. Ce serait naturellement le moment de tenir compte de revendications hongroises pour lesquelles l'Allemagne et l'Italie ont toujours témoigné beaucoup de compréhension. La Hongrie restant constamment fidèle a l'Axe, alors que la Roumanie acceptait la (garantie) franco-anglaise”⁴.

Ungaria aștepta acum răsplătirea atitudinii sale amicale față de Germania, prin intervenția diplomatică a acesteia, pentru a forța România să accepte cedări teritoriale. Este vorba aici de așa-numita „politica de compensație” pe care Ungaria a practicat-o insistent și Germania a fost, în cele din urmă, de acord cu ea. Mesajul era că Germania și Italia erau obligate, de vechea atitudine loială a Ungariei de a o susține în disputa teritorială cu România. Aceasta, aflată în tabăra învingătorilor la sfârșitul primului război mondial, nu putea avea altă opțiune, în politica sa externă, decât situarea clară pe poziția de aliat al Franței și al Angliei. În același timp Ungaria revizionistă, printr-o abilă diplomatie, în toată perioada interbelică, a cultivat prietenia cu Italia fascistă, reușind să-și câștige simpatia și sprijinul ei.

Un al doilea element determinant în atitudinea revizionistă a Ungariei a fost succesul ultimatumului sovietic, din 26 iunie 1940. Din acest moment orice tergiversare a chestiunii transilvane a fost resimțită de guvernul ungar ca o piedică în calea unor aspirații considerate firești. Știind că va fi susținută de puterile Axei, Ungaria s-a angajat să acționeze numai în acord cu acestea pentru atingerea obiectivelor sale, pentru care trebuiau folosite toate mijloacele, inclusiv amenințarea cu războiul pe care Germania dorea să-l evite, pentru că i-ar fi stricat planurile expansioniste de viitor, adică atacul împotriva Ununii Sovietice.

Guerlet, ministrul Franței la Budapesta, observa - într-o telegramă din 1 iulie - că, în același timp cu pozițiile exprimate în presă, Ungaria făcea presiuni asupra Germaniei, trecând la concentrarea trupelor pe frontiera cu România:

„Néanmoins de nouveaux appels de réservistes ont lieu sur une grande échelle ce matin est il vraisemblable que l'on a maintenant convoqué tous les effectifs susceptibles d'être équipés”⁵.

Regele Carol al II-lea, care avea în mâna sa aproape toată puterea în stat, după schimbările din 1938, pentru a demonstra noua orientare favorabilă Axei în politica externă a țării, a numit, după demisia lui Tătărescu, în data de 4 iulie, un guvern condus de filogermanul Ion Gigurtu, având la ministerul de externe pe Mihail Manoilescu, la rândul său bine văzut în Italia. Efectul a fost o detensionare momentană a tensiunilor în raporturile României cu Ungaria și Axa, și blocarea unui

³ A. M. A. E., *loc.cit.*, f. 12: „În timp ce dl. Pamfil Șeicaru se afișează din ce în ce mai mult ca fidel și devotat servitor al Axei, „Romania” proclamă că dl. cancelar Hitler este „prea realist” pentru a supune Tratatul de la Trianon, esențialmente just și echitabil, aceleași sorti ca și Tratatul de la Versailles. Jurnaliștii aspiră doar să merite, prin umilinta și sicofania lor, clemența celor doi dictatori”.

⁴ *Ibidem*, f. 13: „Diferite ziare maghiare își exprimă părerea că reglementarea chestiunilor rămase în suspans în problema Balcanilor ar putea să urmeze încheierii convențiilor de armistițiu. Aceasta ar fi, în mod firesc, momentul pentru a se ține cont de revendicările ungare, față de care Germania și Italia, au dovedit întotdeauna multă înțelegere, Ungaria rămânând constant fidelă prieteniei sale pentru Puterile Axei, în timp ce România a acceptat (garanțiile) franco-engleze”.

⁵ A.M.A.E, *loc. cit.*, f. 17: „În orice caz, noi apeluri la rezerviști au loc la scară mare în această dimineață și este probabil că s-a convocat tot personalul care putea fi echipat”.

posibil atac militar al Ungariei. Aceste concesii erau însă tardive și, deci, inutile, nemaiputând schimba percepția Germaniei sau Italiei, față de România. Conținutul telegramelor diplomaților francezi arată un crescendo al tensiunilor în raporturile ungaro-române, care a culminat cu revendicările teritoriale majore, la sfârșitul lunii august.

Prima concesie a guvernului Tătărașcu, din data de 2 iulie – pe care Manoilescu, a considerat-o o eroare diplomatică - față de aceste pretenții, a guvernului Tătărașcu, a fost *acceptarea purtării de tratative cu Ungaria pe chestiunea Transilvaniei*, în condițiile unei totale izolări diplomatice internaționale. După cum au decurs lucrurile, retrospectiv putem spune că la aceste concesii ar fi ajuns oricum și guvernul Gigurtu (instalat la putere în 4 iulie), în acel context internațional aflat sub control nazist.

În lunile iulie și august, Hitler își concentrase atenția și eforturile în „Bătălia Angliei”, iar acum se vedea pus în situația nedorită de a accepta poziția unui moderator, dar cu condiția ca și România să accepte negocieri cu ungurii și bulgarii. La 9 iulie, ministrul Franței la Ankara, informa: „[...] que la Gouvernement allemand aurait mis comme condition à l'action modératrice par lui à Sofia et à Budapest que la Roumanie de son côté se préterait a des négociations pendantes entre elles et ses voisins”⁶.

Poziția Germaniei și a Italiei era consemnată de ministrul român de la Roma, Raoul Bossy, căruia Ciano îi declarase că „...Germania și Italia au luat la Munchen o hotărâre de principiu, asigurându-l pe Bossy că ungurii nu vor mișca, deoarece le-a spus răspicat că Hitler nu vrea război în Balcani”⁷.

Un nou război pe continent, care ar fi pus în pericol interesele Germaniei în sud-estul acestuia, prin posibilitatea intervenției sovietice în conflictul româno-ungar, ar fi creat posibilitatea ocupării întregii Moldove de către Uniunea Sovietică și ar fi pus în pericol iminent importantele câmpuri petrolifere din România, absolut necesare mașinii de război germane. Fuhrerul nu s-a lăsat impresionat de presiunile ungare făcute de prim-ministrul și ministrul de externe al acestei țări, cu prilejul vizitei din 10 iulie, de la Berlin. În schimb, le-a promis interlocutorilor săi că-i va presa pe români pentru „...a se ajunge la o soluție pașnică”⁸. Cu alte cuvinte, li s-a promis o intervenție pe lângă guvernul român, în schimbul renunțării la amenințări. Încercarea de moderare germană era sesizată și de ministrul Thierry de la București, care nota, într-o telegramă din 11 iulie, că și ministrul român de externe Manoilescu i-ar fi declarat că se gândea la schimbul de populație, în urma cedării unui teritoriu din vestul României, mai exact Câmpia de vest:

„Il est à présumer que les dirigeants germano-italiens s'(efforcent) de modérer les prétentions de leur Allié et de trouver une solution de compromis. De son côté, le gouvernement roumain, d'après ce que M. Manoilescu m'a déclaré hier, voudrait s'entendre à un échange de populations; mais il semble, selon les derniers renseignements qui me (sont) parvenues, qu'il envisagerait, s'il y était contraint, de céder pacifiquement à la Hongrie la fraction occidentale de la Transylvanie dont les villes sont hongroises (1 gr. faux) frontalières. Il s'agirait d'une bande d'une soixantaine de kilomètres séparant la frontière actuelle de la frontière stratégique”⁹.

În 18 iulie, în corespondența diplomatică reiese, ca urmare a tergiversării discuțiilor româno-ungare, ideea că numai marile puteri vor putea rezolva această chestiune, prin *impunerea unei soluții*, la care s-a și ajuns de fapt în 30 august, la Viena: „D'autre parte, tout en ayant montré à Munich beaucoup de compréhension pour la revendication magyare les dirigeants hitlériens semblent vouloir ménager également Roumanie et je tiens de bonne source qu'ils se sont contentés jusqu'à présent de (donner) aux (deux) gouvernement intéressés, le conseil de s'entendre au sujet (de la) question Transylvain; un accord amiable paraissant irréalisable dans les conditions actuelles, toute porte à croire que ceux-ci seront bien obligés d'attendre

⁶ *Ibidem*, f. 21. „[...]că guvernul german ar fi pus, ca o condiție a acțiunii sale moderatoare, la Sofia și Budapesta ca România, la rândul său, se va preta la negocierile imediate asupra chestiunilor dintre ea și vecinii săi”.

⁷ Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii iulie-august 1940*, Editura Enciclopedică, București, 1991, p. 67.

⁸ Vasile Pușcaș, *Dictatul de la Viena, Transilvania și relațiile româno-ungare (1940-1944)*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2020, p. 29.

⁹ A.M.A.E, *loc.cit.*..., f. 25: „Este de presupus că liderii germani și italieni s-au străduit să modereze pretențiile aliatului lor și să găsească o soluție de compromis. De partea sa, guvernul român, după cum mi-a declarat dl. Manoilescu, ar dori să aibă loc un schimb de populații, dar se pare că, după ultimele informații care mi-au parvenit, ar lua în considerare, dacă era constrâns la aceasta, să cedeze pașnic Ungariei fracțiunea occidentală a Transilvaniei... Este vorba de o bandă de 60 de km, separând frontiera actuală de cea strategică”.

qu'un solution leur soit imposée par les puissances de l'Axe. Malgré l'optimisme de commande dont on fait preuve dans les milieux (officiels) de Budapest, beaucoup de Hongrois ne peuvent guère dissimuler leur déception"¹⁰.

După vizita oficială a primului-minstru și ministrului de externe a Ungariei la Hitler, diplomații au observat instalarea unei anumite stări de dezamăgire în cercurile conducătoare ungare, care și-ar fi dorit intervenția imediată a lui Hitler în favoarea revenidicărilor proprii, ceea ce nu se întâmplase. Hitler nu dorea să repete greșeala primului arbitraj/dictat de la Viena, din noiembrie 1938, care a nemulțumit ambele părți (ungară și slovacă). În cursul unei întrevederi din 22 iulie 1940, ministrul de externe ungar Csaky a încercat să-l impresioneze pe ministrul francez de la Budapesta, lăsând să se înțeleagă că ungurii vor trebui să conteze doar pe ei în diferendul cu românii, ceea ce a fost considerat mai mult un act de bravadă: „Au cours de l'entretien que j'ai eu avec lui ce matin, la Comte Csaky a paru mettre en doute la possibilité d'une solution pacifique du probleme transylvanien. Les „Roumains, m-a-t-il dit en substance, ne veulent pas se prêter à des negociations (et ils) ont été jusqu'à desavouer le Gouvernement yougoslave qui nous avait obligé à prêter ses (bons offices). [...] (Comme je) lui demandais s'il (1 groupe faux) (l'assentiment) des gouvernements allemand et italien de proceder à un arbitrage semblable à celui qui a tracé après Munich la nouvelle frontière hungaro-slovaque”, il m'a répondu, lors (de ses) récents entrevues avec M. Hitler celui-ci avait fait comprendre qu'il ne se souciait pas de prendre la responsabilité d'un reglement qui, comme en 1938, pourrait mécontenter (les) deux parties”. „Je crains donc que nous en soyons réduits à ne compter que nous mêmes a conclu le comte Csáky, en me laissant entendre que la Hongrie pourrait bien être autorisée à se servir de l'armée de 750.000 hommes (sic) qu'elle (avait) mise sur (pied) [...]. Deux preoccupations semblent pourtant contribuer à retenir le gouvernement hongrois dans cette voie: la recherche d'un motif (qui) permettrait de rejeter la responsabilité de la guerre (sur la) Roumanie et la crainte que la Russie des Soviets ne profite (de l')occasion pour occuper toute la Moldavie jusqu'a Carpathes.

En fin il n'est pas exclu que mon interlocuteur cédant à un sentiment d'amour propre ait éprouvé le besoin de paraître (plus) belliqueux (qu'il ne) l'est en réalité”¹¹.

Vara anului 1940 (lunile iulie și august) a fost pentru Hitler o perioadă de nehotărâre, în sensul că nici el nu se așteptase la o repetare a campaniei din Polonia, o victorie atât de rapidă contra Franței. Iulie a fost luna supremației germane asupra Europei, a celebrării victoriei fulgerătoare împotriva inamicului istoric. Mai rămânea, însă, un singur adversar, dar unul redutabil, peste Canalul Mânecii, care se încapățâna să reziste agresiunii germane. Astfel, Hitler trebuia, în cele din urmă, să ia o decizie: dacă să încheie mai întâi conflictul cu Anglia, ca numai după aceea să se întoarcă împotriva Uniunii Sovietice, sau să atace Uniunea Sovietică, chiar dacă nu câștigase încă războiul în vest, și să accepte ceea ce dorea să evite, războiul pe două fronturi. A crezut în această strategie și pentru că a considerat că Anglia nu mai reprezenta un pericol.

În opinia istoricului William T. Shirer Hitler era „...*oscilant* (subl. ns.-A.F.), neavând o idee clară despre modul cum urma să se desfășoare războiul pe care-l declanșase”¹².

În această conjunctură, a avut loc vizita din 26 iulie a prim-ministrului Gigurtu și a ministrului Manoilescu, la Hitler, lângă Salzburg și la Roma, pentru a avea convorbiri cu cei doi lideri fasciști, la fel

¹⁰ *Ibidem*, f. 29: „Pe de altă parte, conducătorii hitleriști, în timp ce la Munchen arată multă înțelegere pentru revendicările ungare, de asemenea, par să vrea să scutească și România și, știu dintr-o sursă bună, s-au mulțumit, până în prezent, să dea celor două guverne interesate sfatul de a se pune de acord asupra chestiunii Transilvaniei; un acord amiabil părând de nerealizat în condițiile actuale, totul sugerează că vor fi obligați să aștepte până când li se va impune o soluție de către Puterile Axei (subl.ns.-A.F.). În ciuda optimismului de comandă pe care îl arată cercurile oficiale de la Budapesta, mulți dintre unguri cu greu își pot ascunde dezamăgirea”.

¹¹ *Ibidem*, f. 31-32: „În cursul discuțiilor pe care le-am avut în această dimineață cu contele Csáky, a părut să pună la îndoială posibilitatea unei soluții pașnice a problemei transilvane. Românii, a mai spus el în esență, nu vor să se preteze la negocieri [...] Cum l-am întrebat asupra asentimentului guvernelor german și italian de a proceda la un arbitraj asemănător celui care a trasat după München noua frontieră ungaro-slovacă, el mi-a răspuns că din recente sale întrevederi cu domnul Hitler acesta l-a făcut să înțeleagă că nu vrea să-și ia responsabilitatea unei reglementări care, ca și în anul 1938, ar putea nemulțumi ambele părți. „Eu cred că suntem obligați să contăm numai pe noi înșine” a concluzionat contele Csaky și m-a lăsat să înțeleg că Ungaria ar putea să autorizeze folosirea armatei de 750.000 de oameni pe care-i avea pe picior de război[...]”.

Două îngrijorări par totuși să rețină guvernul ungar de la această cale: căutarea unui motiv care să îi permită să arunce responsabilitatea războiului asupra României și teama ca Rusia sovietelor să nu profite de ocazie, pentru a ocupa toată Moldova, până la Carpați. În sfârșit, nu e exclus ca interlocutorul meu, cedând unui sentiment de amor propriu, a simțit nevoia să se arate mai războinic decât era în realitate”.

¹² V. Pușcaș, *op. cit.*, p. 33.

cum făcuseră, în urmă cu două săptămâni, omologii lor maghiari. În urma discuțiilor purtate la Salzburg, ministrul român de externe și-a format convingerea că, cedarea unei teritoriu va fi, în mod obligatoriu însoțită de schimbul de populație, așa cum pledase în fața lui unui Hitler, care-i păruse înțelegător lui Manoilescu. Aceasta era și părerea diplomaților francezi în acel moment. Hitler urmărea evitarea situației din 1938, a primului arbitraj/diktat de la Viena (care nemulțumise atât Ungaria cât și Slovacia), prin care acestea au fost „condamnate fără a fi fost măcar ascultate înainte”, după cum scria Thierry într-o telegramă din 23 iulie: „Quel que soit le verdict que l'on apprete à prononcer à Berlin en ce qui concerne le sort de cette province il est vraisemblable que l'on n'a pas voulu en Allemagne que les Roumains puissent affirmer: eux aussi, „qu'ils avait été condamnés sans avoir été entendus!”. De son côté, le Gouvernement royal espère puouvoir sauve ainsi un partie de régions convoitées par la Hongrie”¹³.

Nu numai aceasta era rațiunea pentru care se dorea o rezolvare rapidă și pașnică. Războiul cu Marea Britanie a devenit, în a doua parte a lunii august, principalul obiectiv al Germaniei naziste și nimic nu trebuia să mai încurce masiva ofensivă aeriană germană asupra Angliei. Orice complicații nedorite în sud-estul Europei, un conflict româno-ungaro-sovietic, ar fi afectat serios planurile de lungă durată ale Germaniei naziste, astfel că ministrul Franței la Budapesta, Guerlet, înțelegea și explica foarte bine faptul că Germania era profund preocupată de războiul cu Anglia: „J'ai lieu de penser que le gouvernement allemand, inquiet de l'attitude de l'URSS et de la tension des rapports hungaro-roumain, a jugé en effet plus prudent de hâter ce règlement à la veille de l' offensive contre la Grande-Bretagne”¹⁴.

Două zile mai târziu Thierry, de la București, folosea într-o telegramă termenul *diktat* față de o posibilă atitudine a lui Hitler în problema transilvană: „Le fait que le chancellier Hitler ait reçu les (délégués) roumaine d'une manière qui semble, à premier vue, amicale laisse espérer (à l') opinion roumaine que M. Gigurtu et Manoilescu n'ont pas été mis en presence d'un „diktat” imposent à la Roumanie de sacrifices territoriaux immediate”¹⁵.

Din documentele cercetate de noi rezultă atitudinea cât mai neimplicată posibil a Germaniei, în lunile iulie și până spre sfârșitul lunii august, și de dorința de a fi rezolvată pașnic chestiunea Transilvaniei. Dintr-o altă telegramă, din 30 iulie, pot fi cunoscute motivațiile dorinței de a fi rezolvat pașnic diferendul: războiul aerian urmat de o eventuală ocupare a Angliei, și evitarea declanșării concomitente a unui conflict în estul Europei, între Ungaria și România. Presat de aceste considerente strategice, Hitler a hotărât o dată limită a discuțiilor bilaterale: 15 septembrie. Așa cum știm aceasta a fost devansată cu exact 15 zile, așa cum transmitea Thierry în telegrama sa nr. 1428: „En réalité, d'après les informations que j'ai pu recueillir, il semblerait que le Chancellier Hitler ait enjoit aux dirigeants roumain d'entamer sans délai (des) pourparlers avec Budapest et Sofia afin qu'un reglement amiable des problèmes (territoriaux) puisse intervenir directement entre les (intéressés). Le Fuhrer aurait indiqué le 15 septembre comme date extrême pour la conclusion de l'accord. Si a ce (moment) Hongrois, Roumains et Bulgares (n'ont) pus s'entendre, l'Allemagne arbitra le differend et fixera les frontières litigieuses”.

Formularea era foarte limpede și nu lăsa loc la interpretări. Diplomatul francez explica apoi cele două posibile motive pentru care Hitler a hotărât această dată limită: libertatea în războiul cu Anglia, sau mână de lucru pentru strângerea recoltei necesare pentru trecerea peste iarnă, iar noi am putea spune că ar putea fi amândouă: „Cette solution...indiquerait le desir de Reich de maintenir encore pendant 6 semaines la paix, soit pour avoir les mains libres dans ses opérations contre l'Angleterre, soit plus simplement pour attendre la rentrée des récoltes qui assuereront en partie la subsistance du Reich pendant l'hiver prochain”¹⁶.

¹³ A.M.A.E, *loc. cit.*, f. 34.

¹⁴ *Ibidem*, f. 35 („Am motive să cred că guvernul german, neliniștit de atitudinea URSS-ului și de tensiunile raporturilor ungaro-române, a judecat că e mai prudent dacă să reglementeze această chestiune cu o zi înainte de ofensiva împotriva Marii Britanii”).

¹⁵ *Ibidem*, f. 37. („Faptul că Hitler i-a primit pe delegații români de o manieră care pare, la prima vedere, amicală, a lăsat opiniei publice speranța că D-nii Gigurtu și Manoilescu n-au fost puși în prezența unui diktat, care să impună României sacrificii teritoriale imediate”).

¹⁶ *Ibidem*, f. 39. („În realitate, după informațiile pe care le-am putut strânge, Hitler a ordonat conducătorilor români de a începe, fără întârziere, discuții cu Budapesta și Sofia, cu scopul rezolvării amiabile a problemelor (teritoriale) care ar interveni între cei (interesați). Fuhrerul ar fi indicat data de 15 septembrie, ca dată extremă pentru încheierea acordurilor. Dacă, până în acest moment, ungurii, bulgarii și românii nu s-au înțeles, Germania va arbitra conflictul și va fixa frontierele litigioase” [...]. Această soluție [...] ar indica dorința Reich-ului de a menține încă 6 săptămâni de pace, fie pentru a avea

Conform explicațiilor de cea mai recentă dată poate fi identificat motivul esențial al schimbării atitudinii Germaniei, dintr-una de neimplicare directă, într-una opusă, de decident în diferendul ungaro-român. Aceasta este decizia lui Hitler de a se înfrânge mai întâi Anglia, motiv pentru care trebuia să aibă spatele asigurat în situația unui viitor război și, bineînțeles, petrolul românesc: „Și, totuși, la 27 august 1940, feldmareșalul a semnat o directivă în care a expus planul definitiv de debarcare a armatei germane în Marea Britanie, conform ordinelor lui Hitler. Ceea ce însemna că din acel moment Hitler s-a concentrat asupra operațiunii „Leul de mare”, având nevoie de liniște în Est și mult petrol din... România! Cu această misiune a fost trimis Ribbentrop și Ciano la Viena, în 28 august, pentru a soluționa diferendul româno-ungar, care-i amenința atât situația din răsăritul Europei cât și aprovizionarea cu petrol a armatei germane, care era în faza finală a invadării Angliei”¹⁷.

Iată, așadar, motivele pentru care Hitler și-a modificat poziția și a decis după 27 august să rezolve singur, într-o manieră dictatorială problema. Aceasta demonstrează, odată în plus, că soarta statelor mici, aflate la intersecția intereselor marilor puteri, este întotdeauna nesigură; atunci când se schimbă raporturile de putere dintre acestea, ele sunt sacrificate.

În asemenea context tot ceea ce se mai putea face era, în opinia conducătorilor politici de atunci, salvarea a ceea ce mai rămăsese din stat, în așteptarea unor vremuri mai favorabile refacerii sale. Guvernul român a trebuit, așadar, să accepte situația dar a gândit o soluție prin care statul suveran să fie salvat, chiar cu prețul unor concesiuni teritoriale, pe care le dorea cât mai mici posibile, și numai cu acceptarea schimbului de populație între cele două țări. Orice altă variantă a fost exclusă la început, dar aceasta s-a dovedit a fi inacceptabilă pentru partea ungară, care vroia doar cedarea de teritorii, fără schimb de populație.

În mod firesc, mai ales după pierderea Basarabiei și a nordului Bucovinei, în condițiile pierderii acceptate a Cadrilaterului, Gigurtu și Manoilescu se temeau de opinia publică internă, care ar fi condamnat vehement o nouă cedare. Optând pentru schimbul de populație, guvernul a neliniștit și mai mult populația românească a Transilvaniei și nu numai, care nu vroia să renunțe la locurile de naștere în favoare omogenizării teritoriilor naționale. Thierry a observat că: „Mais en adoptant cette attitude le Gouvernement centrale heurte le sentiment public des masses rurales de Transylvanie où Roumains, Hongrois et Allemands...”¹⁸.

Au urmat negocierile de la Turnu-Severin, eșuate tocmai din cauza diferențelor de concepție a părților aflate în tratative, care nici nu-și puneau mari speranțe în acestea, fapt remarcat de Guerlet, care transmitea că, după „mediile competente” de la Budapesta, negocierile: „[...] seront longues et difficiles beaucoup pensent même qu'elles ont peu de chances d'aboutir et que les deux gouvernements seront obligés finalement de s'en remettre à l'arbitrage de Berlin”¹⁹.

Pe lângă poziția strategică a României, cu munții Carpați ca o fortăreață naturală, bogățiile sale, petrolul în primul rând, au fost considerate de Reich ca vitale, fapt exprimat din nou printr-o telegramă înaintea pronunțării ultimatum-ului din 26 iunie. Astfel, Ribbentrop, într-o telegramă către ambasadorul german la Moscova îi cerea acestuia, cu o zi înainte de ultimatumul sovietic, ca să-i transmită comisarului pentru afaceri externe a URSS, Molotov, acest fapt, cu intenția ca nu cumva sovieticii să încalce înțelegerea dintre cele două state, de a ocupa numai Basarabia și nordul Bucovinei: „3. În alte regiuni ale României Germania are interese foarte importante. Aceste interese includ câmpurile petrolifere și pământurile agricole (subl.ns.-A.F.). De aceea, Germania, după cum guvernul sovietic a fost informat de către noi nu o singură dată, este extrem de cointeresată ca aceste teritorii să nu devină un teatru al operațiunilor militare”²⁰.

mâinile libere în operațiunile contra Angliei, fie pur și simplu pentru a aștepta strângerea recoltelor, care vor asigura, în parte, subzistența Reich-ului în timpul iernii viitoare”.

¹⁷ V. Pușcaș, *op. cit.*, p. 35.

¹⁸ A.M.A.E, *loc. cit.*, f. 44 („Dar adoptând această atitudine, guvernul central rănește sentimentul public al maselor rurale din Transilvania, fie ei români, unguri sau germani...”).

¹⁹ *Ibidem*, f. 48. „...vor fi lungi și dificile, mulți chiar cred că au puține șanse să reușească și că cele două guverne vor fi în cele din urmă obligate să se bazeze pe arbitrajul de la Berlin”.

²⁰ *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente*, Ed. Universitas, Chișinău, 1991, p. 11: (Telegrama Ribbentrop către Ambasadorul Schullenberg, din 25 iunie 1940).

Reprezentatul Franței la Vatican, Ormesson, informa Parisul, chiar în prima zi a negocierilor româno-ungare de la Turnu-Severin, la 16 august, că aflase din sursă sigură faptul că Germania și Italia ar fi dorit să menajeze România, datorită petrolului său și a temerii, nejustificate spunem noi, ca aceasta să nu alunece într-o alianță cu URSS-ul: „D'autre part j'ai appris, de tres bonne source que le Puissance de l'Axe auraient décidé de ménager la Roumanie, en raison de son pétrole et pur empêcher ce pays d'être tenté de chercher un point d'appui sur l'URSS”²¹.

Posibilitatea alianței sau a sprijinului sovietic ar trebui exclusă, deoarece, așa cum este bine cunoscut - URSS nu numai că dorea o asemenea relație, ci, dimpotrivă, se manifesta, indiferent de tentativele făcute de ambasadorul român la Moscova, reputatul diplomat Grigore Gafencu, cu ostilitate nejustificată, sau, în cel mai bun caz, cu răceală. Mihail Manoilescu a reconstituit în memoriile sale²², pe baza informațiilor diplomaților români, atitudinea de conivență dintre URSS și Ungaria în planurile lor de atacare simultană a României. În acest timp, lângă noua frontieră de pe Prut, se concentrau trupe și se făceau manevre militare sovietice. Așa cum am văzut, exista o temere reală a Germaniei că URSS va interveni în cazul unui conflict româno-maghiar, ceea ce i-ar fi afectat direct interesele economice și strategice.

În 24 august apăreau zvonuri de la Budapesta despre posibilitatea ca guvernul ungar, ar avea intenția să trimită un ultimatum Bucureștiului: „Le bruit court en effet que le Gouvernement hongrois enverrait des les 26 Août un ultimatum à Bucarest”²³.

În cele din urmă negocierile dela Turnu-Severin s-au întrerupt imediat ce delegațiile au venit cu răspunsurile guvernelor, care nu vroiau să cedeze din pretenții și hotărârile luate.

În impasul ajuns, ținând cont de situația continentală a Germaniei, care se afla în război cu Anglia, Hitler s-a decis să acționeze, să nu mai lase să se tergiverseze, până în 15 septembrie, negocierile. El i-a convocat miniștrii de externe a celor două țări la Viena pentru un „arbitraj”, făcut de Germania și Italia. Din partea română, M. Manoilescu a fost însoțit de negociatorul român de la Turnu-Severin, ardeleanul Valer Pop. Partea română se aștepta la negocieri reale, în care să se țină cont de opiniile sale, ceea ce nu a mai fost cazul. Odată sosite la Viena delegațiile au fost chemate și puse în fața unei hotărâri luate deja de führerul Germaniei naziste.

Diplomatul francez Spitzmuller descria foarte exact felul cum Germania a înțeles să rezolve chestiunea, încercând să creeze aparența unui arbitru care nu vrea să intervină, dar, care, în fapt, și-a impus, prin intimidare, propria soluție, lăsând să pară că numai cei implicați sunt responsabili pentru decizia luată: „C'est par la voie moins apparente (de la) médiation qu'il entend intervenir; m'êle à la négociation, il imposera plus discrètement, mais non moins puissamment, la solution de son choix en laissant penser-t-il, la responsabilité évidente à la charge des Délégués roumains et hongrois”²⁴.

Desigur că, în fața unei asemenea evoluții nefavorabile, România nu mai avea nicio șansă de a-și atinge obiectivul dorit, adică să cedeze un teritoriu mic, urmat de un schimb de populație, care ar fi trebuit să ducă la omogenizarea etnică a celor două țări și ar fi detensionat relațiile româno-ungare.

Dorind să păstreze ceea ce a mai rămas din statul român, conducătorii de atunci au ales acceptarea variantei dictate de Germania, dorind să evite riscul unui atac concertat pe două fronturi, de vest și est, inclusiv din partea Germaniei, care ar fi trebuit să-și protejeze interesele economice și strategice față de sovietici.

Diplomația nazistă își atinsese scopurile de a evita un posibil război și de determina cele două țări, Ungaria și România, ca să-i rămână loiale, fiecare păstrând speranța unui viitor care să-i aducă câștig de cauză în problema Transilvaniei²⁵.

²¹ *Ibidem*, f. 50 „Pe de altă parte am aflat, dintr-o sursă foarte bună, că Puterile Axei ar fi decis să menajeze România, din cauza petrolului său și pentru a împiedica această țară să fie tentată să caute un punct de sprijin în URSS”.

²² Mihail Manoilescu, *op. cit.*, p. 237-24.

²³ A.M.A.E, *loc. cit.*, f.58.

²⁴ *Ibidem*, f. 68: „El înțelege [și propune] să intervină pe calea mai puțin aparentă a medierii; implicat în negocieri, el va impune, cu mai multă discreție, dar nu cu mai puțină forță soluția opțiunii sale, lăsând - așa cum gândește el -, responsabilitatea evidentă pe seama delegaților români și unguri”.

²⁵ Textul a fost publicat în volumul *Școală, biserică, stat și națiune în istoria României. Omagiu profesorului Cornel Sigmirean la împlinirea vârstei de 65 de ani* (coord.: Liviu Boar, Ioan Bolovan, Laura Stanciu), Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2021.

(from the french diplomatic correspondence regarding the situation in Romania on the eve of the Vienna dictation (june-august 1940))

Abstract. The victories of Nazi Germany in 1940 changed the balance of power in Europe, at least. After the defeat of France, Romania found itself in a state of total diplomatic isolation, being surrounded by hostile countries, with territorial claims towards it. In this paper, I presented how - through their telegrams - French diplomats from Bucharest, Budapest, Belgrade, the Vatican or Ankara informed Paris, and also informed each other, about the difficult situation of Romania since the summer of 1940. Diplomats noted, in particular, Hungary's political and military pressure on Romania, with the support of fascist Italy and Nazi Germany, in order to meet Hungarian territorial claims as soon as possible; the dramatic internal situation of Romania; the unsuccessful attempts of the Romanian government to reduce these losses, the revisionist international propaganda and Hungary's insistence on satisfying its territorial claims and the explanation for which Germany and Italy complied with these claims, through the Vienna dictatorship of 30 August 1940. telegrams sent to Paris, French diplomats provided very accurate information, explanations and analysis of the domestic and international situation of Romania in the summer of 1940, showing professionalism in their analysis.

Key-words: the Vienna dictatorship, French diplomatic correspondence, northern Transylvania, Mihail Manoilescu, revisionism